

ქართული და ზოგადი ენათმეცნიერება

ნათელა ბერიძე

„ცნობილი“ თუ „ცნობადი“

თანამედროვე ქართულ ზეპირ თუ მწიგნობრულ მეტყველებაში ხშირად გავიგონებთ ვითარებითი ბრუნვით წარმოქმნილ სახელებს. მათი რაოდენობა ენაში ამ ბრუნვის გააქტიურებაზე მიგვანიშნებს. ზოგიერთი მათგანი მართებულად გამოხატავს შინაარსს, ანუ ფორმა და შინაარსი ერთმანეთს შეესაბამება, უფრო ხშირად კი ანალოგიის საფუძველზე მიღებული არასწორი ფორმები გარკვეულ უხერხულობას ქმნის.

უნდა აღინიშნოს, რომ ვითარებითი ბრუნვის ნიშანი -ად ზედსართავ სახელებს არსებითისაგან აწარმოებს: თვალ-ად-ი, ტან-ად-ი, ფერ-ად-ი, პურ-ად-ი, სულ-ად-ი... ამის გარდა, იგივე წარმოებაა: დიდ-ადი, დიადი, მცირე↔მცირედი (ზედსართავის ვითარებითი ბრუნვის ფორმით არის მიღებული ისევე ზედსართავი სახელი); რიცხვითი სახელი პირველისაგან პირველად-ი ... ეს უკანასკნელი ახალშექმნილი ტერმინია“ (შანიძე, 1973: 145-146).

ასევე „ტექნიკური ლიტერატურის ენაში ჩვეულებრივ გვხვდება მსგავსად გაკეთებული ფორმები საწყისისაგან: ჭედ-ად-ი, ფეთქვ-ად-ი „ხურ-ებ-ად-ი, კუმშვ-ად-ი“ (შანიძე, 1978: 146).

დღეისათვის გვხვდება ასეთი ფორმები:

დღევანდელ სიტუაციაში გვხვდება ასეთი ფორმები:

აგზნებადი	კრისტალებადი	შთაგონებადი
არაცვალებადი	კუმშვადი	თელვადი
არჩევადი	ღპობადი	ტევადი
ბრუნებადი	მალფუჭებადი	ტეხადი
ბრუნვადი	მატებადი	თვისებადი
გაფართოებადი	მიღევადი	თვითანთებადი
გამოსხივებადი	მოუნელებადი	თვითნაბადი
განსხივებადი	მსხვრევადი	უღვლილებადი
განვითარებადი	მტვრევადი	უხსნადი

განვითარებადი ქვეყნები	მწვადი	ვალმონახადი
გასაძღვებადი	ნახშირწყალბადი	ჭედადი
გაყინვადი	ქრობადი	ცვალებადი
დანაწილებადი	ღუნვადი	ცვივნადი
დასაშვებადი	რყევადი	კლებადი
დაშლადი	სახეცვალებადი	წელვადი
დნობადი	შეცნობადი	წილადი
დრეკადი	შექცევადი	წრთობადი
ზრდადი	შრომატევადი	წყალბადი
ფეთქვადი	შეუცნობადი	ხილვადი
ფორმაცვალებადი	შეხორცებადი	ხრწნადი
ფუჭებადი	შრობადი	ხსნადი
ჟანგვადი		

ზემოთ ჩამოთვლილ სიტყვებს დაესმის კითხვა – როგორი? მათ სინტაქსური ფუნქციებიც ერთნაირი აქვს. ორივე ჯგუფის ლექსემა განსაზღვრების ფუნქციას ასრულებს წინადადებაში, მაგრამ მორფოლოგიურად ზოგი ზედსართავი სახელია, ზოგი კი სახელზმნა, რომელიც საწყისის ვითარებით ბრუნვას ეყრდნობა და ბევრი მათგანი პარალელურ ფორმებს იკეთებს მხოლოდ -ულ სუფიქსის მეშვეობით და ვნებითი გვარის წარსული დროის მიმდევობის ფორმად აღიქმება.

გასხივებადი	გასხივებული
გამოსხივებადი	გამოსხივებული
თვითაალებადი	თვითაალებული
ადვილადაალებადი	ადვილადაალებული
ცვალებადი	შეცვლილი
კრისტალებადი	დაკრისტალებული
მონელებადი	მონელებული
მოუნელებადი	მოუნელებელი
უღლებადი	უღლილებული (ნაუღლებელი)
დანაწილებადი	დანაწილებული
კლებადი	დაკლებული

შეტანებადი	შეტანებული
აგზნებადი	აგზნებული
შთაგონებადი	შთაგონებული
ინდუქტირებადი	ინდუქტირებული
შეხორცებადი	შეხორცებული
ფუჭებადი	გაფუჭებული

საკითხის ნათელსაყოფად წარმოგიდგინთ მოქმედებითი გვარის ზმნებისა და მიმღეობებათა სქემას

ზმნები		მ ი მ ღ ე ო ბ ა		
მოქ. გვ.	მოქ.გვ.	ენებ. გვ.წარს.დრო	საშ. გვ.	ადი-ანი ფორმები
ასხივებს	დასხივებელი	დასხივებული	მსხივარე	სხივადი
აალებს	ამაალებელი	აალებული	-	აალებადი
აკრისტალებს	მაკრისტალებელი	გაკრისტალებული	-	კრისტალებადი
ინელებს	მონელებელი	მონელებული	-	მონელებადი
აუღლებს	მაუღლებელი	ნაუღლებელი	უღლებარე	უღლებადი
ანაწილებს	განაწილებელი	განაწილებული	-	განაწილებადი
აკლებს	მკლებელი	მოკლებული	მკლებარე	კლებადი
ატანს	გამტანებელი	გატანებული	მტანებარე	ტანებადი
აგზნებს	აღმგზნებელი	აგზნებული	მგზნებარე	გზნებადი
შთააგონებს	შთამაგონებელი	შთაგონებული	-	შთაგონებადი
ინდუქტირებს	მინდუქტირებელი	ინდუქტირებული	-	ინდუქტირებადი
ახორცებს	შემხორცებელი	შეხორცებული	მხორცებარე	ხორცებადი
აფუჭებს	გამფუჭებელი	გაფუჭებული	-	ფუჭებადი
აფრქვევს	მფრქვეველი	დაფრქვეული	მფრქვევარე	ფრქვევადი
აშენებს	მშენებელი	აშენებული	მშენებარე	შენებადი
აკერებს	მკერებელი	დაკერებული	-	კერებადი
ამყნობს	მყნობელი	დამყნობილი	-	მყნობადი
ატკნობს	მტკნობელი	დამტკნარი	-	ტკნობადი
ზრდის	გამზრდელი	ზრდილი	-	ზრდადი

ყველა ზმნას არ აქვს უნარი აწარმოოს სამივე გვარის მიმღეობა. ცხრილში ნაჩვენებია, რომ საშუალო გვარის მიმღეობის წარმოება ენას უჭირს, გრამატიკულად, ბუნებრივად წარმოქმნილი მიმღეობის მცირე რაოდენობაა მხოლოდ, მაგრამ ენა თხოულობს საშუალებას საშუალო გვარის მიმღეობის შინაარსის გამოსახატავად, ამიტომ ააქტიურებს ად-იან ფორმებს აზრის შესაბამისი გამოხატვისათვის და ცდილობს მის დამკვიდრებას. ჩვენი აზრით, ად-იანი ფორმები უნდა გამოვიყენოთ იმ შემთხვევაში, სადაც საშუალო გვარის მიმღეობას გრამატიკული მ-არ-ე აფიქსები ვერ აწარმოებს. ხოლო თუ ბუნებრი-

ვად ეს აფიქსები მიმღეობას აქვს, მაშინ მას აღარ სჭირდება -ად სუფიქსით ნაწარმოები მიმღეობის ფორმა, თუმცა დღევანდელ სალიტერატურო ენაში -ად-იანი ფორმა ენაცვლება და ფეხს იკიდებს ვნებითი გვარის წარსული დროის მიმღეობებთან, რაც, რა თქმა უნდა, ენას ბუნებრივ სახეს უკარგავს და მართებული არ არის (იხ. ცხრილი). -ად-იანი მიმღეობის ფორმა შინაარსობრივად გამოსატყავს დაუსრულებელ, მიმდინარე, დინამიკურ შინაარსს თანადროულობაში (როდესაც ჩვენი ქმედება ემთხვევა მიმღეობით გამოსატყულ შინაარსს, ანუ თანამდევრობის მიხედვით ერთდროულია, ე.ი. თანადროული).

-ად-იანი მიმღეობის ფორმა ენაცვლება საშუალო გვარის ზოგიერთ ავტოტივურ და მედიოპასიურ მიმღეობებსაც:

ავტოტივები	საშუალო გვარის მიმღეობა	საშუალო გვარის ად-იანი ფორმები
ქუს	მ-ქუს-არ-ე	-
წუს	მ-წუს-არ-ე	-
დულს	მ-დულ-არ-ე	-
დუმს	მ-დუმ-არ-ე	-
სძინავს	მ-ძინ-არ-ე	-
ღვიძავს	მ-ღვიძ-არ-ე	-
შფოთავს	მ-შფოთვ-არ-ე	შფოთვ-ად-ი
ჭმუნავს	მ-ჭუნვ-არ-ე	ჭმუნვ-ად-ი
ბრწყინავს	მ-ბრწყინვ-არ(ღ)-ე	ბრწყინვ-ად-ი
ბზინავს	მ-ბზინვ-არ-ე	ბზინვ-ად-ი
ცხავს	მ-ცხ-არ-ე	-

მედიოპასივი		
ღგას	მ-ღგომ-არ-ე	-
ზის	მ-ჯდომ-არ-ე	-
სხედს	მ-სხედვ-არ-ე	-
წევს	მ-წოლ-არ-ე	-
ძევს	მ-დებ-არ-ე	-

„მ-არე აფიქსები მედიოპასიურ ზმნათაგან წარმოებულ მიმ-
ლეობებში მდებარეობას გამოხატავს“ (შანიძე, 1973: 580).

ზემოთ აღნიშნეთ, რომ -ად-ი წარმოების მიმლეობები
გამოხატავს პროცესს, დაუსრულებელ მდგომარეობას. ამას
ნათლად გვიდასტურებს პუბლიცისტური თუ პოლიტიკურ-
ეკონომიკური ხასიათის ტექსტები. ხშირად ვკითხულობთ ან
გვესმის „განვითარებადი ქვეყნების მიმართ გატარებული
ღონისძიებები“; „განვითარებადი ქვეყნების პოლიტიკურ-ეკონო-
მიკური ცხოვრების პროგრამა მკვეთრად, იერარქიულად გან-
სხვავდება „განვითარებული ქვეყნებისაგან“ ...

ბუნდოვანებას ქმნის ტერმინი „განვითარებადი“. „თანამედ-
როვე მსოფლიოში არაერთმა განვითარებადმა ენამ გამოა-
ცხადა თავი სახელმწიფო ენად“. თუ ენა განვითარებული და
სრულყოფილი, ჩამოყალიბებული არ არის, სახელმწიფო ენად
მისი მიღება საეჭვო ხდება.

როგორც ვნახეთ, „განვითარებადი“ აღნიშნავს პროცესს,
„განვითარებული“ კი შედეგს. გარდა სემანტიკისა, ისინი
მორფოლოგიურადაც განსხვავებულ ფორმას წარმოადგენს.
ამიტომაც მათი ერთ კონტექსტში გამოყენება შეუძლებელია.

დღევანდელ ქართულ ენაში აქტიურად გამოიყენება ერთი
და იმავე მნიშვნელობით კიდევ ერთი წყვილი – „ცნობილი“
და „ცნობადი“. ორივე სიტყვას დაესმის კითხვა – როგორი?
„ცნობილი“ გვხვდება ზმნისწინითაც - „გაცნობილი“, „შეცნო-
ბილი“, „გამოცნობილი“, ამიტომ ის წარმოადგენს ვნებითი გვა-
რის წარსული დროის მიმლეობის ფორმას. მასზე ვერ
ვიტყვი, რომ ზედსართავია. მისი სინტაქსური ფუნქციაც
განსაზღვრებით შემოიფარგლება.

რა არის „ცნობადი?“ – (ცნობა // გაცნობა, შეცნობა)
საწყისის ვითარებით ბრუნვის ფორმაც და გამოხატავს იმავე
შინაარსს, რასაც „ცნობილი“. კითხვასაც იმავეს დაისვამს –
„როგორი?“ ისიც განსაზღვრების ფუნქციას ასრულებს
წინადადებაში, მაგრამ შინაარსობრივ დაპირისპირებას ქმნის.
როგორც წინა შემთხვევაში -ულ-იანი ფორმა შედეგზე მიგვი-
თითებს, -ად-იანი ფორმა კი პროცესზე. მიმართებითი დროის,
თანამდევრობის მიხედვითაც განსხვავებულია; I ფორმა
წარსული, უწინარესია; II ფორმა კი ჩვენ თვალწინ ხდება,
ანუ, თანადროულია. ჩვენ შევეცდებით, დავაკონკრეტოთ ამ
ორი ფორმის გამოყენების არეალი. ამისათვის არ იქნება

ურიგო, გადავხედოთ თითოეული ლექსემის მნიშვნელობას, მისი გამოყენების ქრონოლოგიას.

„ცნობილი“ და „ცნობადი“ ფორმების ამოსავალია „ცნობს“ ზმნის საწყისი – „ცნობა“. ძველი ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონის თანახმად, მას რამდენიმე მნიშვნელობა გააჩნია: „ცოდნა“, „გაგება“, „გრძნობა“, „მიხვედრა“, „სწავლა“, „გულისხმისყოფა“, „უწყება“, „გონიერება“. „გამომეცნება“ - გაცნობა. მაგალითად:

1. „ვცან“ - გულისხმა-ყვაჲ; ცნეს (გულისხმა-ყვეს, რამეთუ ჩუენებაჲ რამჲე იხილა“.

2. „ცანთ იგავი ესე“ - „ისწავლეთ იგავი“ („ცანთ-ისწავლეთ“).

3. „ვეცნობე მათ ქვეყანასა შინა ეგუპტისასა – გამოვემეცნე მათ ქუეყანასა ეგუპტესასა“.

4. „კაცი ნუ სცნობნ სიტყუათა ამათგანსა“ – „კაციმცა ნუ ვინ აგრძნობს სიტყუათა ამათ“;

5. „დაღათუ უცებ ვარ სიტყვითა, არამედ არა ცნობითაცა (გონიერებით)“.

6. „ცნობად იცის ხმისად“ – „ალიარებს, ვითარმედ ცნობად აქუს ღმრთისად“.

7. „არ იყო მათ თანა ცნობად – არღარა იყო მათთანა გონებაი“.

8. „ყური ისმენს გარეშეთა სიტყუათა მისცემს ცნობასა გონებისასა“.

9. „დაამტკიცა... ხილული და ცნობილი შორის სიმდიდრესა“.

ტერმინ ცოდნასთან დაკავშირებულია მრავალი ჩვენთვის საინტერესო ლექსემა...

გამოცნობა – ცოდნა: „სჯულისგან არს გამოცნობად ცოდვისად“.

მეცნავი – მეცნიერი; უცნაური – უცნობი, უგნური, უმნიშვნელო, გამოუჩინებელი; საცნაური - ცხადი, ცნობილი შესაცნობი; საცნობელი – ცნობიერება, მგრძნობელობა, გასაგები, უცნობელი - უგუნური, უგრძნობელი; უცნობო-უგუნური, უმეცარი უცნობობა – უგუნურობა.

შემეცნება – ცნება; შეცნობა – ცოდნა, შეტყობა.

„მე არარად ესევეითარი საქმე შემეცნა თავისა ჩემისადა“; „ასევე ვერარად შევაცან ცოდვად თავსა ჩემსა“.

ესე იგი, ძველ ქართულში, განმარტებითი ლექსიკონის მიხედვით, ტერმინის ერთ-ერთ შინაარსს ცოდნა წარმოადგენს. და ფორმა ცნობადიც „ცნობა“ ფორმის ვითარებითი ბრუნვის ხელმეორედ ნაბრუნები ფორმაა.

ცნობს ზმნა მიმღეობის ფორმებს აწარმოებს:

ცნობს-ის მას; მ-ცნობ-ელ-ი; ცნობილ-ი; მცნობარე.

„მცნობარეს“ ფორმა არ გვაქვს, რომ გვექონოდა, უნდა გამოეხატა მიმდინარე პროცესი, ადამიანი ან მოვლენა, რომელიც შეიგრძნობა, შეიცნობა. ამ შინაარსს კი გამოეხატავს დღევანდელ ქართულ ენაში ტერმინი „ცნობადი“, რომელსაც თანამედროვე შინაარსი ენის ისტორიის სხვადასხვა ეტაპზე განსხვავებული ჰქონდა.

ძველ ქართულში გვხვდება „ცნობადი“, რომელიც ნიშნავს „ცოდნას“. მაგალითად, „ხე არს ცნობადისა, კეთილისა და ბოროტისა“ (აბულაძე, 1973: 518).

ი. აბულაძის ლექსიკონში დასტურდება ფორმა „ცნობადი“ მხოლოდ არა დღევანდელი მნიშვნელობით. „ცნობადი“, ანუ ცნობიერი, თანამედროვე გაგებით, ნიშნავს პოპულარულს და ხშირად ცვლის უადგილოდ „ცნობილ“ ფორმას... ზურაბ სარჯველაძის აზრით, ცნობადი იგივეა, რაც ცოდნა ცნობადობად – მისახვედრობა: „კაცთა სიტყუერთასა უხუნავს არს უნივთოებითა და ცნობადობითა“ (სარჯველაძე, 1995: 253).

ამავე საკითხთან დაკავშირებით ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონი ასეთ ინფორმაციას გვაწვდის: ზმნას „აღცნობს“ აქვს შემდეგი მნიშვნელობები – ხვდება, იცნობს, მიიჩნევს ჩათვლის შემოქმედების აღიარებას; გონიერება, ცნობიერება, ამბავი. ტერმინი „ცნობადი“ აქაც ფიქსირდება ასეთი განმარტებით – ცნობადი (ცნობადისა) არის ის, რისი შეცნობაც შეიძლება, ანუ შეცნობადი. ამასთან დაკავშირებით დიბ. უზნაძე განმარტავდა: „ყოველი განცდის ფაქტი უკვე იმით, რომ იგი განცდაა, სუბიექტისათვის იმთავითვე ცნობადია“ (ქეგლი, 1964, VII: 642).

საბოლოოდ შეიძლება ასეთი დასკვნა გამოვიტანოთ: ცნობადია ყველაფერი, რაც არსებობს და რისი გაგება, შეცნობაც შეიძლება და არავითარი „პოპულარულის“ სემანტიკა არ დევს მასში.

როგორც აღვნიშნეთ, „ცნობადი“ „ცნობილის“ პარალელურად გამოიყენება; ტერმინი ძველი ქართულისათვის არ არის დამახასიათებელი. ძველი ქართული ენის ლექსიკონში

იგი არ გვხვდება, მაგრამ გვხვდება ახალ ქართულში, კერძოდ, შოთა რუსთაველის „ვეფხისტყაოსანში“ დაფიქსირებული ტერმინი „ცნობილი“, თუმცა „პოპულარულს“ და „სახელგანთქმულს“ ჯერ კიდევ არ ნიშნავს.

1. „სწუროდეს, წყალსა ვინ დაღერის, კაცი უშმაგო ცნობილი“;
2. „უბრძანა: ნუ სტირ, ასულო, ისმინე ჩემი თხრობილი, ხარცა ბრძნად მქმნელი საქმისა, იყავ წყნარი და ცნობილი“;
3. „მას ქალსა ნესტან დარეჯან იყო სახელად ხმობილი, შვიდისა წლისა შეიქმნა ქალი წყნარი და ცნობილი“.

როგორც ვხედავთ, ტერმინს „ცნობილს“ ახლავს მსაზღვრელები „უშმაგო“, „წყნარი“, რომლებიც მიგვანიშნებს იმაზე, რომ უშმაგო, წყნარი პიროვნება აუცილებლად ჭკვიანი და გონიერიც იქნება. ამას გვიდასტურებს „ვეფხისტყაოსნის“ ლექსიკონიც (რუსთაველი, 2014: 102). „ცნობილი“ ახალი ქართული ენის პირველ ეტაპზე XII-XIII სს-ში დაფიქსირებულია და ნიშნავს „ჭკვიანს“, „გონიერს“.

დღევანდელ ქართულ ენაში ტერმინი „ცნობილი“ (ცნობილისა) გრამატიკული ფორმა ვნებითი გვარის წარსული დროის მიმღეობაა. აღნიშნავს:

ა) ის, რაც იციან – ნაცნობი, იგივეა რაც გამოცნობილი; ბ) რასაც ან ვისაც ბევრი იცნობს, ძალიან გავრცელებული პოპულარული, განთქმული; გ) ვინც ან რაც ცნეს – აღიარებული, მიჩნეული (ქეგელი, 1964: 642).

ყველა სიტყვა პასუხობს კითხვაზე – „როგორი?“

დღევანდელ ქართულ ენაში, განსაკუთრებით პერიოდიკასა და ტელეგადაცემებში, ინტერნეტში ხშირად ვხვდებით მსაზღვრელის ად-იან ფორმებს, -ილ-იანი ფორმების ნაცვლად. მაგალითად:

1) „ჩვენ გყავს მომღერლები, რომლებიც არ მღერიან; მსახიობები, რომლებსაც წლებია, არსად უთამაშიათ; შოუშენები, რომლებსაც შოუ არ აქვთ და ისინი ყველანი მაინც ცნობილები არიან ...“

უბრალოდ მაინტერესებს „ცნობადი“ სახეები, რომ არ გამოსულიყვნენ, ვინ იქნებოდნენ?“

2) „მსოფლიო სპორტი, 2013 წლის 3 მაისი, გიორგი ბარბაქაძე „10 ყველაზე ცნობადი სახე ჩოგბურთის გულშემატკივართა შორის“.

„მათ შორის უამრავი საქვეყნოდ ცნობილი სახეა“ ...

3) სტატიაში წარმოდგენილია შოუბიზნესის ცნობადი წარმომადგენლების ფოტოები თავიანთ მშობლებთან ერთად...

4) „ცნობადი სახე, ფრედერიკ შოპენი, ერთ-ერთი უდიდესი კომპოზიტორი, მართალია ცხოვრების დიდი ნაწილი საფრანგეთში გაატარა“ ...

5) „ცნობადი სახე, მიხეილ გორბაჩოვი, საბჭოთა კავშირის უკანასკნელი ხელმძღვანელი, სწორედ მის პერიოდში დასრულდა ცივი ომი“ ...

6) „ცნობადი სახე, ტროელი ელენე, ქალთა შორის უღამაზესი, ზევსის ქალიშვილი სპარტასა და ტროას შორის ომის მიზეზი გახდა...“

7) „ცნობადი სახე „სანტა კლაუსი“ დასავლური თოვლის ბაბუა ჰოლანდიიდან მოდის..“

8) „ცნობადი სახე ჟოზე მაურინიო, თანამედროვეობის ერთ-ერთი უდიდესი მწვრთნელი.

9) „ცნობადი სახე, პედრო ალმადოვარი, თანამედროვეობის ერთ-ერთი ყველაზე მოდური რეჟისორი“.

10) „ცნობადი სახე, ვორნ ივანიშვიევიჩი, ამ ხორვატმა ჩოგბურთელმა უაღრესად მომთხონი ინგლისური პუბლიკაც კი დაიპყრო“.

11) „ცნობადი სახე, სერ ტერი ვოგანი, ირლანდიური რადიოსა და ტელევიზიის ლეგენდა, 1971 წლიდან 2008 წლამდე BBC - სთვის ევროვიზიის რეპორტაჟები მიჰყავდა“.

12) „ცნობადი სახე ლეონიდ სტადნიკი, ყველაზე მაღალი ადამიანი, მისი სიმაღლე 257 სანტიმეტრია“.

13) „ცნობადი სახე, ჯესიკა ენისი, ბრიტანელი მრავალჭიდელი, ქვეყანაში ერთ-ერთი პოპულარული ადამიანია (პოპულარული-ცნობადი)“.

14) „ცნობადი სახე, სტივ ლარსენი, საკულტო მწერალი, რომელმაც გასულ წელს პოპულარობა მოიპოვა“.

15) „ცნობადი სახე, ანდრე ვაგანტი, კიდევ ერთი დიდი ადამიანი ჩვენს სიაში.“

16) „ცნობადი სახე, სილვიო ბერლუსკონი, იტალიის პრემიერმა პოლიტიკური საქმიანობით როდი მოიპოვა საქვეყნო პოპულარობა.“

17) „საიფორმაციო სააგენტო „საქართველო და მსოფლიო“ 2014 წლის 27 თებერვალ: „შეზარხოშებული ცნობადი სახეები“.

18) „უურნალი რეიტინგი: ცნობილი სახეებიც ადამიანები არიან და მათაც სჭირდებათ დასვენება“.

19) „ჯონ მალკევიჩი, მართალია, ცნობილი კინომსახიობი ამერიკაში დაიბადა და თავსაც ამერიკელად თვლის, მაგრამ მისი ბაბუა ხორვატი იყო“.

20) „ცნობადი სახე, რვაფეხა პაული, ცნობილი რვაფეხა მსოფლიოში“.

21) „როდესაც ცნობილ სახეებთან დასვენების თემაზე გასაუბრება გადავწყვიტეთ, არ გვეგონა, თუ ეს გახდებოდა ჩვენი საუბრის მთავარი თემა“.

მოსმობილი მასალის საფუძველზე, საქმე უფრო შორს მიდის ... ცნობადის პარალელურად (პოპულარობის) გამომხატველი ახალი ტერმინია გამოყენებული „ცნობადობა“. ერთი და იგივე ავტორი სტატიაში გამოიყენებს „ცნობილი ადამიანები“, „მათი ცნობადობის გამო შეეძლოთ აერჩიათ კიდევ ... (პარტიაში). „ცნობადობა“, როგორც ტერმინი, რამდენად გამოსატყვეს შესაბამის შინაარსს, ჯერ კიდევ საკითხავია.

22) „ცნობილი სახეები მანდატებს ვერ მიიღებენ, თუ პარტიას არ აქვს კარგი რეპუტაცია და სუფთა ქართული“.

23) (გ. ასანიძე) ... „მისმა ცნობადობამ და იმ სიხარულმა, რომელიც მან თავისი გამარჯვებით მოჰგვარა, თითქოს გააჩუმა საზოგადოება“.

24) ... „სიის პირველი ნომერი თბილისში უახლოეს დღეებში გახდება ცნობილი“.

25) „გვინდა ამ არჩევნებზე წარმოდგენილი იყოს როგორც ცნობადი სახეები, ასევე ახალი სახეები“.

ტერმინი „ცნობადი“ „ახალ სახეებს“ ნიშნავს იმიტომ, რომ ცნობადი ჯერ კიდევ არ ნიშნავს ცნობილს. „ცნობადი სახე“ პოპულარობისა და ცნობილობის გზაზე დგას და მისთვის ჯერ არ მიუღწევია, უპრიანი იქნება, ყოფილიყო „ცნობილი სახეები“, ასევე ახალი სახელები ან სახეები.

„ცნობადი“ და „ცნობილი“ სემანტიკურად რომ განსხვავებული ტერმინებია, და მათ ერთდროულად ხმარებას აბსურდამდე მივყავართ, ამას შემდეგი წინადადება მოწმობს: „ერთი გოგოა ეგეთი, ადრე ნუცას სკოლაში იმღერა და მერე ცნობილი თუ ცნობადი გახდა... (რისი თქმა უნდოდა ავტორს?)“

ჩვენ მიერ წარმოდგენილ ტექსტებში (სტატიები) „პოპულარობის“ (სახალხოობის) მნიშვნელობით „ცნობადი“, „ცნობილი“ ტერმინის წინადადებაში გამოყენების რამდენიმე მომენტი გამოიკვეთა:

I. გამოყენებულია მხოლოდ -ილ-იანი (*ცნობილი*) ფორმა (იხ. წინადადებები №№18,19,21,22,23,24,26);

II. გამოყენებულია მხოლოდ -ად- იანი ფორმა (*ცნობადი*) იხ. წინადადება №№ 4,5,6,7,8,9,10,11,12,15,25,27);

III. როდესაც ტექსტში გამოყენებულია პარალელურად -ად-იანი და ულ-იანი ფორმები (იხ. წინადადება №№2,20);

IV. გამოყენებულია -ად-იანი, ულ-იანი ფორმების პარალელურად გამოიყენება სიტყვა პოპულარული ან პოპულარობა (იხ.წინადადებები №№1,13,16,14).

ჩნდება კითხვა, რატომ იშველიებს -ად-იანი ფორმა ხან -ილ-იანს, ხან კი -ულ-იანს.

ჩვენი აზრით, ფორმა „*ცნობადი*“ ენაში ჯიუტად ცდილობს ადგილის დამკვიდრებას, მაგრამ შესაბამისი (ზუსტი) აზრის გამოსატყვისათვის რაღაც აკლია და ამიტომაც იგი იშველიებს პარალელურ ფორმას, რის გამოც ერთსა და იმავე წინადადებაში გამოყენებულია ტერმინები „*ცნობილი*“, „*პოპულარული*“. ამ ლექსემის დახმარებით ხდება ნათელი წინადადებით გადმოცემული შინაარსი, ამიტომ „*ცნობადი*“ და „*ცნობილი*“ სინონიმები არ არის. ჩვენი აზრით, ცნობადია სახე, რომელიც ცდილობს იყოს პოპულარული, მაგრამ ჯერ არ არის: „*ცნობილი სახე*“ კი მიზანს მიღწეულ პიროვნებაზე მიგვითითებს. „*ცნობადი*“ ფორმა არ შეიძლება გამოვიყენოთ წარსულში ან დღევანდელობაში მიზანმიღწეული პიროვნების დასახასიათებლად. უკეთესია მათ გამოსახატავად „*ცნობილი*“ ფორმა გამოვიყენოთ.

ადამიანის ცნობილობა//„*ცნობადობა*“ მისი პოპულარობის, წარმატებლობის და დამსახურების მიხედვით შეიძლება შეფასდეს. ხდება ერთგვარი დიფერენციაცია. არ შეიძლება ითქვას – „*ილია იყო ცნობადი სახე*“, რადგან ილია არის „*ცნობილი*“. ასევე აწმყოში შეუძლებელია ვთქვათ: „*ილია არის ცნობადი სახე*“.

„*ცნობადი*“ ფორმა უნდა გაჩენილიყო ბოლოხანს ენაში დამკვიდრებული „*განვითარებული*“ და „*განვითარებადი ქვეყნების*“ ტერმინთა და სხვათა ანალოგიით. ამ შემთხვევაში -ად-იანი და -ილ-იანი ფორმები ზუსტად და შესაბამისად გამოსატყვის სიტუაციის, მდგომარეობის შინაარსს, რასაც ვერ ვხედავთ „*ცნობადისა*“ და „*ცნობილის*“ სინონიმურ გაგებაში.

მართალია, ენა ქმნის კანონებს და არა კანონი ენას, მაგრამ ეს იმას არ ნიშნავს, ენაში დავამკვიდროთ გრამატიკუ-

ლად მცდარი, არამართებული ფორმები. აქედან გამომდინარე, ე.წ. ად-იანი ფორმები მეტყველების რომელი ნაწილია – ზედსართავი თუ სახელზმნა?! მსგავსად თვალი – თვალად – თვალადი; ტანი – ტანად – ტანადი; ეს გასაგებია, ნიშნავს გარეგნობით ღამაზს და მაღალს, მაგრამ ყურ-ებ-ად-ი რაღაა? – ყურება „ყუყურებს“ ზმნის საწყისია, მისი მიმღეობის ფორმებია: მა-ყურ-ებ-ელი, ნა-ყურ-ები, საშუალო გვარის მიმღეობის ფორმა არ გააჩნია, რომ ჰქონოდა, უნდა ყოფილიყო მ-ყურ-ებ-არ-ე (მ-ჭექქარ-ე, მბზინვარ-ე, მჩქეფარ-ე) ყურებადი შესაძლებელია საშუალო გვარის მიმღეობის ფორმას წარმოადგენდეს მხოლოდ შინაარსით, ანუ იძენს ახალ მნიშვნელობას.

ჩვენ თვალწინ ყალიბდება ახალი საშუალო გვარის მიმღეობა, კერძოდ, ხდება საშუალო გვარის მიმღეობად ჩამოყალიბება საწყისის ად-იანი ფორმებისა, ყურ-ებ-ად-ი და სხვა ად-იანი ფორმებიც ასეთ შინაარსს გამოხატავს, გვაქვს მთელი რიგი -ად-იანი, სუფიქსით წარმოქმნილი სიტყვები, რომლებიც პარალელურად არსებობენ საშუალო გვარის მიმღეობის ტრადიციული წარმოების მ-არ-ე მიმღეობის ფორმებთან:

ბზინავს (მ) – ბზინვარ-ე – ბზინვადი;

გრძნობს – გრძნობიარ-ე – გრძნობადი;

ფშვინავს (მ) – ფშვინვარ-ე – ფშვინვადი;

ბრწყინავს (მ) – ბრწყინვარ-ე – ბრწყინვადი;

შესაძლებელია, „ცნობადის“, როგორც მსაზღვრელის (განსაზღვრების) გამოყენება პროცესის და არა შედეგის გამოსახატავად თანმიმდევრობის მიხედვით თანადროულ სიტუაციაში. საერთოდ კი გამოკვლევამ ასეთი შედეგი გვიჩვენა:

„ცნობადი“ არის დაფიქსირებული ი. აბულაძის ძველი ქართული ენის ლექსიკონში, ოღონდ არა პოპულარობის მნიშვნელობით. ტერმინი „ცნობილი“ ამ ლექსიკონში არ არის შეტანილი. იგი დასტურდება „ვეფხისტყაოსანში“. ქართული ენის განმარტებით ლექსიკონში ორივე ფორმაა შეტანილი, ოღონდ „ცნობადი“ არ არის „პოპულარობის“ სემანტიკით. „ცნობილი“ ერთ-ერთი მნიშვნელობით „პოპულარულსაც“ ნიშნავს. ორთოგრაფიული ლექსიკონის თანახმად, სალიტერატურო ნორმად გვევლინება „ცნობილი“ ფორმა და „ცნობადი“ საერთოდ არ ფიქსირდება.

როგორც ჩანს, ავტორიკები და აქტიური ზმნები, გარდა ცნობილი კატეგორიების მსგავსებისა, საშუალო გვარის მიმღეობის წარმოებითაც ემსგავსებიან, კერძოდ, როდესაც მოქ

მედებითი გვარის ფორმებიდან გვინდა ვაწარმოთ საშუალო გვარის მიმღობა, უმეტეს შემთხვევაში იგი – ად-იანი ფორმით იწარმოება, ასევე, ად-იან ფორმებს აწარმოებს უმეტეს შემთხვევაში მედიოაქტიური ზმნები, კერძოდ ან მხოლოდ -ად-იან ფორმებს აწარმოებს, ან პარალელურად –არ-ე აფიქსისა. მედიოპასიურ ზმნებს მ-არე ტიპებიდან აწარმოებს.

გამოყენებული ლიტერატურა:

აბულაძე, 1973 – აბულაძე ი., ძველი ქართული ენის ლექსიკონი, თბ., 1973.

არაბული, 2008 – არაბული ა., ქართული მეტყველების კულტურა, თბ., 2008.

აფრიდონიძე, 2002 – აფრიდონიძე შ., ჩვენი ენა ქართული, თბ., 2002.

თოფურია, გიგინეიშვილი, 1998 – თოფურია ვ., გიგინეიშვილი ი., ქართული ენის ორთოგრაფიული ლექსიკონი, თბ., 1998.

რუსთაველი, 1966 – რუსთაველი შოთა, „ვეფხისტყაოსანი“, თბ., 1966.

რუსთაველი, 2014 – რუსთაველი შოთა, „ვეფხისტყაოსანი“, თბ., 2014 (ნ. ნათაძის გამოც., აღ. ჭინჭარაულის რედაქციით).

სარჯველაძე, 1995 – სარჯველაძე ზ., ძველი ქართული ენის ლექსიკონი, 1995.

საღინაძე – საღინაძე რ., ძველი ქართული ენის გრამატიკა, თბ. 1964.

შანიძე, 1973 – შანიძე ა., ქართული ენის გრამატიკის საფუძვლები, თბ., 1973.

შანიძე, 1976 – შანიძე ა., ძვ. ქართული ენის გრამატიკა, თბ., 1976.

ქეგლ, 1962 – ქართული ენის გამარტებითი ლექსიკონი, VII, 1962.

ქეგლ, 1964 – ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონი, VIII, თბ., 1964.

მაგალითები დამოწმებულია შემდეგი გამოცემებიდან:

[http: 24 saatige/haws/story/29217 – mouriniodan – bitzamdes-thash.vhivilez.dput](http://24saatige/haws/story/29217-mouriniodan-bitzamdes-thash.vhivilez.dput)

ინვერსიული ლექსიკონი, თბ., 1967.

საიფორმაციო სააგენტო „საქართველო და მსოფლიო“, 2014, 27 თებერვალი.

ჟურნალი „რეიტინგი“, 2014, 27 ივლისი.

კვირის პალიტრა, 2014, 25 ივნისი.

სააგენტო „საფეხბურთო ლიგა“, 2014, 26 აგვისტო.

სააგენტო „ნიუსჯი“, 2014 26 აპრილი.

სააგენტო „თავისუფალი ზონა“, 2014, 19 ნოემბერი.

Natela Beridze

“TSNOBILI“ AND “TSNOBADI”

Summary

Modern Georgian literary language contains a lot of words in the Adverbial Case. Among them special attention is given to adjectival and participial samples such as: tanadi (well-built), tvaladi (good-looking), feradi (colorful), diadi (great), mtsiredi (a little), brunebadi (rotational), ganvitarebadi (developmental), danawilebadi (dividable), dashladi (splitable), drekadi (flexible) and so on. Besides, the article singles out the -ad participial forms which became very active the last days.

The word “tsnobili” (famous) is Past Participle of the Passive Voice. It indicates the result, while the word “tsnobadi” (not famous yet) expresses the process of becoming famous. Therefore, it is impossible to express the past tense with -ad form.

The article deals with the process of transforming adverbial forms into -ad participial forms and the semantical function connected with it to find out the essence of “tsnobili” and “tsnobadi”. It can be said: “Ilia Chavchavadze is a famous (tsnobili) person”, but we can't say that “Ilia Chavchavadze is a “tsnobadi” (is not famous yet) person”.